अथ पञ्चमः पटलः।

अथ निशि गुरुस्तस्यां धीमान् कृताङ्कुररोपणो
ध्वजमपि निजं सम्पूज्योत्थाप्य वा यदि नास्ति सः।
पुनरपचितैर्वाद्यैः पाणीन् प्रवर्तयतां क्रमा-
दयमजसवित्रादिष्वारम्भ उत्सवकर्मणः ।। १ ।।

अथोत्सवविधानमाह - अथ निशीति। अथ गुरुस्तस्यामभिषेकदिवसनिश्येव प्राग्वत् कृताङ्कुररोपणो भूत्वा निजं ध्वजं सम्पूज्य स ध्वजो नास्ति यदि चतुर्थदिवसादर्वाङ् न स्थापितश्चेत् तदैवोत्थाप्य सम्पूज्य पुनरपचितैः पूजितैर्वाद्यैः पाणीन् शब्दविशेषान् प्रवर्तयताम्। अजसवित्रादिषु देवेषूत्सवकर्मणोऽयमेवारम्भः स्यात्। उत्थाप्य वेति। वाशब्द उत्सवारम्भस्य पक्षबहुत्वद्योतकः।

तस्यां निशायां परिपूज्य देवं
तं तन्त्रविद् भूतबलिं करोतु।
दिवा च नक्तं च परेष्वहस्सु
देवस्य पूजां सवनत्रयेऽपि ।। २ ।।

तद्रात्रिमेवारभ्य पूजाबल्यादि कुर्यादित्याहः – तस्यामिति। तत्तन्त्रवित् तस्य तस्य देवस्य तन्त्रागमज्ञो गुरुः सायंप्रातर्बलिं सवनत्रये पूजां च कुर्यादित्यर्थः।

द्वारि चण्डं प्रचण्डं च हंसं ब्रह्मणि मण्डपे।
पृष्ठेऽनन्तं च विघ्नेशौ दक्षिणद्वारि पूजयेत् ।। ३ ।।

अथ ब्रह्मणि वैष्णवोक्तमेव भूतबलिं सूत्रयति – द्वारि चण्डमित्यादि।

दिक्पान् दश ततो मातॄः शास्तारं महिषद्विषम्।
स्कन्दं च विष्वक्सेनं चेत्येवमन्तर्बलिः स्मृतः ।। ४।।

चक्रपाणिं शङ्खपाणिं गोपुरद्वार्यथो बहिः।
कुमुदादींश्च पञ्चाशद्गणांश्च परिपूजयेत् ।। ५।।

कुमुदादीन् महापीठेऽष्टदिक्षु बलमूर्ध्वतः।
देवग्रहादीन् सर्वाणि भूतानि क्षेत्रपालकम् ।। ६।।

बहिर्बलिरिति प्रोक्तः सर्वं तन्त्रसमुच्चये।
बलिक्लृप्तिः समुद्दिष्टो ब्रह्मण्येवं बलिक्रमः ।। ७।।

सर्वाणि भूतानीति क्षेत्रपालबलेः पूर्वम् "ओं सर्वेभ्योदकेभ्यो नम" इत्यनेन प्रदक्षिणबलिं कुर्यादित्यर्थः। सर्वा बलिक्लृप्तिस्तन्त्रसमुच्चये समुद्दिष्टैव। एवं ब्रह्मणि बलिक्रमः स्यात्।

दण्डी च पिङ्गलो द्वारि दक्षिणे विघ्नशङ्करौ।
लोकेशस्थानगास्त्वष्टौ ग्रहाः सोमादयः क्रमात् ।। ८।।

अथ सूर्ये भूतबलिक्रममाह – दण्डी चेत्यादि। लोकेशस्थानगाः लोकपालानां स्थानेऽष्टौ ग्रहाः सोमादयः पूजाक्रमादित्यर्थः।

मात्रार्यदुर्गाग्निभूवस्तेजश्चण्डोऽथ मण्डपे।
अरुणः सप्त तुरगा गायत्र्याद्या दिवाकरे ।। ९।।

अथ मात्रादयः। तेजश्चण्डो निर्माल्यधारी। अथ मण्डपेऽरुणः गायत्र्याद्याः सप्त तुरगाश्च।

गायत्र्युष्णिगनुष्टुप् बृहती पङ्क्तिरेव च।
त्रिष्टुप् च जगती चैव सप्त च्छन्दांस्यनुक्रमात् ।। १०।।

गायत्र्युष्णिगानुष्टुब्बृहतीपङ्क्तिस्त्रिष्टुब्जगतस्तत्रैव पूज्या इत्यर्थः। सर्वाणि

भूतानीति क्षेत्रपालबलेः पूर्वं सर्वेभ्यो भूतेभ्यो नम इत्यनेन क्षिप्रप्रदक्षिणबलिं कुर्यादित्यर्थः।

गोपुरान्तः पूर्वपक्षापरपक्षौ बहिः पुनः।
स्तो दक्षिणायनं द्वास्थावुत्तरायणमेव च ।। ११।।

गोपुरान्तः पूर्वपक्षापरपक्षौ द्वाःस्थौ बहिः पुनर्दक्षिणायनमुत्तरायणं च।

मेषाद्या द्वादश स्वस्थानेषु मध्वादिभिः सह।
मधुमाधवाशुक्लाश्च शुचिर्मासा नभस्तथा ।। १२।।

पुनः स्वस्वस्थानेषु मध्वादिभिः सह मेषाद्या द्वादश राशयः स्यु। मध्वादिमासान् पठति – मधुमाधवेति।

नभस्येषोर्जाश्च सहतपौ स्यातां स्यसंयुतौ।
बहिरिन्द्रादयो दिक्षु स्युस्तत्पारिषदास्ततः ।। १३।।

सहतपौ स्यान्तसंयुतौ स्यान्तेन स्वस्वशब्देन संयुतौ सहः सहस्यस्तपस्तपस्यश्चेत्यर्थः। ओं मेषाय मध्वात्मने सूर्यपार्षदे नम इत्यादयो मन्त्राः। तद्बहिर्दशदिक्ष्विन्द्रादयः ततस्तत्पार्षदाः।

गन्धर्वासुरपितरो रक्षो मरुतोऽथ यक्षभूतानि।
ऋषयस्त्वष्टगणा बलिपीठस्याष्टसु च दिक्षु यष्टव्याः ।। १४।।

अथ बलिपीठस्याष्टदिक्षु गणान्ता गन्धर्वादयो यष्टव्याः। गन्धर्वगणेभ्यो नम इत्यादयो मन्त्राः।

बलिपीठोपरि रविसेनो देवाग्रहादयः।
यथोक्तं क्षेत्रपालान्ता इति सूर्ये बलिक्रमः ।। १५।।

बलिपीठोपरि रविसेनः पुनर्यथोक्तं देवग्रहादय इति सूर्ये बलिक्रमः स्यात्।

धनदादिषु यो भेदः स इदानीं निगद्यते।
हिरण्याक्षविरूपाक्षौ द्वार्यथो मण्डपे गजः ।। १६ ।।

ततो धनदादीनां भेदमाह – धनदादिष्विति। द्वारि द्वाःस्थवित्यर्थः। अथो मण्डपे गजः स्यात्।

विघ्नाद्याः शुभ्रपर्यन्ता धनदेऽन्तर्बलिः क्रमात्।
शङ्खपुष्पनिधी पश्चात् गोपुरद्वारि पूजयेत् ।। १७ ।।

पुनर्विघ्नदक्षिणामूर्त्याद्याः शुभ्रो निर्माल्यधारी गोपुराद् बहिरष्टौ निधयः तद्बहिस्तत्पार्षदाश्च।

निधयोऽष्टौ बहिस्तत्पारिषदाश्च ततो बहिः।
निधिः शङ्खो महापद्मः कुन्दश्च कुमुदस्ततः ।। १८ ।।

निध्यष्टकं पठति – निधिरिति। निधिः शङ्खः शङ्खनिधिरित्यर्थः। तथा महापद्मादिषु प्रत्येकं निधिशब्दः प्रयोज्यः।

मकरः कच्छपो नीलः पद्मोऽष्टनिधयः क्रमात्।
महापीठेऽष्टदिक्ष्वष्टौ माणिभद्रादयोऽथ च ।। १९ ।।

महापीठस्य परितो माणिभद्रादयः पूजायामुक्ताः स्युः।

महायक्ष उपर्यर्च्यः समं देवग्रहादिकम्।
कृष्णेऽपि ब्रह्मवत् सर्वं गरुडस्त्विह मण्डपे ।। २० ।।

पीठोपरि महायक्षोऽर्च्यः देवग्रहादिकमत्रापि समानम्। कृष्णे सर्वमपि ब्रह्मवत्। इह मण्डपे गरुड एवेति विशेषः।

मेधाप्रज्ञे प्रभाविद्ये धीधृति गिरि च क्रमात्।
स्मृतिबुद्धी च यष्टव्ये द्वाःस्थे द्वारि चतुष्टये ।। २१ ।।

गिरि सरस्वत्यां क्रमाद् मेधाप्रज्ञाद्ये द्वे द्वे द्वाःस्थे चतसृषु दिक्षु। द्वारि चतुष्टये स्युः।

दिक्पा हंसोऽथ मात्राद्या मतिरित्यान्तरो बलिः।
कृतिश्च प्रतिभा च द्वे गोपुरद्वार्यथो बहिः ।। २२।।

दिग्गजास्तत्पारिषदाश्चावृतिद्वितयं क्रमात्।
ऐरावतः पुण्डरीकः कुमुदोऽञ्जनवामनौ ।। २३।।

पुष्पदन्तः सार्वभौमः सुप्रतीकश्च दिग्गजाः।
क्रत्वाद्यष्टौ महापीठे रोचमानस्तदूर्ध्वतः ।। २४।।

क्रतुर्दक्षः सुवः स्तव्यः कालः कामो धृतिस्तथा।
कुरुमानष्ट दिक्ष्वेते मधुमान् कुमुदे स्थितः।। २५।।

पुनर्विघ्नशिवौ पुनर्दिक्पाः पुनर्मण्डपे हंसः। अथ मन्त्राद्याः मतिर्निर्माल्य-धारिणी कृतिः प्रतिभा च गोपुरद्वाःस्थे बहिरष्टौ दिग्गजाः। तद्बहिस्तत्पार्षदाश्च। दिग्गजान् पठति – ऐरावत इति। महापीठे परितः क्रत्वादयोऽष्टौ कुमुदे मधुमान् बलिपीठोर्ध्वभागे रोचमानश्च।

देवग्रहादि तुल्यं स्यादिति सारस्वतो बलिः।
लक्ष्म्यां गङ्गायमुने
द्वारि ततश्चाग्रमण्डपे गरुडः।
विघ्नाद्या धृत्यन्ताः
शङ्खनिधिर्गोपुरेऽथ पद्मनिधिः ।। २६।।

पद्मा च पद्महस्ता च पद्माक्षी कमलालया।
इन्दिरा विष्णुदयिता रमा सागरसम्भवा ।। २७।।

लक्ष्म्यां गङ्गायमुने द्वाःस्थे घृत्यन्ता इति। घृतिर्निर्माल्यधारिणी बहिः

पद्माद्या अष्टौ।

तद्बहिस्तत्पारिषदाः महापीठे बलिस्ततः।
रतिः प्रीतिस्तथा कीर्तिः शान्तिः पुष्टिः क्रमादधः ।। २८।।

सन्तुष्टिरुन्नतिः कान्तिर्महालक्ष्मीरुपर्यपि।
ततो देवग्रहादिः स्यादिति लक्ष्म्यां बलिक्रमः ।। २९।।

तद्बहिस्तत्पारिषदाः। महापीठेऽधः परितो रत्याद्याः महालक्ष्मीरुपरि ततो देवग्रहादिः स्यात्।

द्वारि प्लावनिमोदिन्यो पार्वत्यामृषभोऽग्रतः।
विघ्नाद्याः सुभगान्ताश्च जया च विजया पुरः ।। ३०।।

पार्वत्यां प्लाविनी मोदिनी द्वाःस्थे। मण्डपे ऋषभः विघ्न शिवाद्याः सुभगान्ताः सुभगा निर्माल्यधारिणी। पुरः पुरोगतगोपुरे जयाविजये।

कुन्दी कुमुदिनी बाह्ये विद्यामाली विभूषणी।
कलुषी घोषणी चैव करवीराक्षिरेवती ।। ३१।।

बाह्ये कुन्द्याद्यास्तद्बाह्ये तत्पारिषदाः।

स्युस्तत्परिषदा बाह्ये कुन्द्याद्या एव पीठगाः।
मध्ये सर्वेश्वरी तुल्या गौर्यां देवग्रहादयः ।। ३२।।

पीठगा अपि कुन्द्याद्या एव। पीठमध्ये सर्वेश्वरी। देवग्रहादयः तुल्याः।

चण्डिनीं चण्डनादां च गोपुरद्वारि पूजयेत्।
उलूखलं मण्डपेऽथ विघ्नाद्याश्चण्डदास्यपि ।। ३३।।

चण्डनादां चण्डघोषां गोपुरद्वार्यथो बहिः।
ज्येष्ठी कली च तत्पत्नी मूलादिहृदया ततः ।। ३४।।

कुम्भी च मूलकेशी च कृष्णाऽथो कृष्णपिङ्गला।
ततश्च तत्पारिषदा ज्येष्ठ्याद्या एव पीठगाः ।। ३५।।

ज्येष्ठाया द्वारी चण्डिनीचण्डनादे। मण्डप उलूखलं चण्डदासी निर्माल्यधारिणी। गोपुरद्वारी चण्डनादां चण्डघोषां च पूजयेत्। तद्बहिर्ज्येष्ठ-द्यास्तत्पत्नी कलिपत्नी मूलादिहृदया मूलहृदया ततस्तत्पारिषदाः। पीठगा अपि ज्येष्ठाद्या एवं।

मध्ये कलिस्ततः प्रोक्तः समोऽग्र्यायामिति क्रमः।
सुन्दरी सुमुखी काल्यां विरूपा विमला द्विशः ।। ३६।।

मध्ये कलिश्च। ततो देवग्रहादिः सम एव। काळ्यां चतुर्द्वारेषु द्विशः सुन्दरीसुमुख्यादयः एता द्वारपालिका मूलाद्यष्टार्णसंयुक्ताः मुलमन्त्रस्यादिभुता-नामष्टाक्षराणामेकैकेन युक्ताः।

अन्तकी वन्दनी द्वार्षु पुरन्दरी पुष्पमर्दिनी।
मूलाद्यष्टार्णसंयुक्ता एताः स्युर्द्वारपालिकाः ।। ३७।।

मण्डपे वाहनं त्वग्रे पृष्ठे स्यादासनं ततः।
हुं सर्वशक्तिरूपिण्यै वैताल्यै नम इत्यपि ।। ३८।।

प्रेतासनाय हुं फट् स्वाहेति ब्रह्मादिपूर्वकः।
विघ्नाद्याः शेषिकाथाग्रे जया च विजया पुरे ।। ३९।।

क्षेत्रपाला बहिस्तत्पारिषदा दशदिक्ष्वपि।
हेतुकस्त्रिपुरान्तश्च साग्निवेतालजिह्वकौ ।। ४०।।

कालाक्षश्च करालश्चाथैकपाद् भीमरूपकः।
अलोहश्चाष्टकोशश्च क्षेत्रपाला दश क्रमात् ।। ४१।।

जयाद्या बलिपीठेऽधः सर्वेश्वर्युपरि क्रमात्।

जया च विजया पश्चादजिता चापराजिता ।। ४२ ।।

नित्या विलासिनी दोग्ध्री चाघोरा मङ्गला क्रमात् ।
मङ्गला स्यात् कुमुदके समा देवग्रहादयः ।। ४३ ।।

सुन्दर्याद्या द्विशो द्वाःस्था विघ्नेशो लोकपा दश ।
वाहनानि नवाग्रे स्युर्मात्राद्याश्चणण्डसैनिकाः ।। ४४ ।।

ऋषभो मूषिको हंसो बाडवेयो मयूरकः ।
गरुडो महिषश्चेति गजोऽप्यथ तु कौशिकः ।। ४५ ।।

गोपुरद्वारि मातॄणां कुम्भिनी च निकुम्भिनी ।
बाह्ये त्वष्ट गणा एव महापीठेऽपि ते स्मृताः ।। ४६ ।।

अग्रे मण्डपे हुं सर्वशक्तिरूपिण्यै वैताल्यै नमः इति वाहनम्, ततः पृष्ठे ओं ब्रह्मविष्णुमहेश्वराय प्रेतासनाय हुं फट् स्वाहा इत्यासनं च। पुनर्विघ्नाद्याः। शेषिका निर्माल्याधारिणां। पुरे गोपुरद्वारे जया विजया च। पुनरसिताङ्गाद्य-ष्टभैरवान् प्रथमावरणे तद्बहिर्दशदिक्षु दशक्षेत्रपालस्तथा तद्बहिर्दशदिक्षु तत्पार्षदाः। क्षेत्रपालान् पठति – हेतुक् इति। हेतुकक्षेत्रपालाय नम इत्यादयो मन्त्राः बलिपीठे, परितो जयाद्याः, उपरि सर्वेश्वरी। जयाद्याः पठति – जया चेति। तत्र नवमी मङ्गला त्वधिष्ठानस्य कुमुदभागे। देवग्रहादयः समाः। एवं मातॄणां सुन्दर्याद्या भद्रकाल्यामुक्ता द्वाःस्थास्तद्वदेव चतुसृषु दिक्षु पुनर्विघ्नेशौ पुनश्चण्डसेनिका पुनर्लोकपाला दश पुनरग्रे नव वाहनानि।

"ऋषभो मूषिको हंसो बाडवेयो मयूरकः।
गरुडो माहिषश्चापि गजोऽप्यथ तु कौशिकः।"

इति नव वाहनानि स्युः। पुनर्मात्राद्याः। निर्माल्यधारिणी गोपुरद्वारि। कुम्भिनीनिकुम्भिन्यौ बाह्ये तत्पार्षदाः महापीठपरितोऽपि ते गणा एव।

योगिन्यश्चैव शाकिन्यो गणाः प्रेताश्च पूतनाः।
डाकिन्योऽष्टौ पिशाचाश्च वेताला भूतसंज्ञिताः ।। ४७।।

उग्रसेनो महापीठोपरि शेषः समो भवेत्।
द्वारि शूली कपाली च द्वाःस्थौ च द्वारपाः क्रमात् ।। ४८।।

तान् गणान् पठति – योगिन्य इति। योगिनीगणेभ्यो नम इत्यादयो मन्त्राः महापीठोपरि उग्रसेनः। शेषः सम एव। क्षेत्रपाले द्वारि शूली कपाली च द्वास्थो।

चतुर्दिक्षु जयो राजा कपाली च महामनाः।
लोकपाः सारमेयोऽग्रे मात्राद्याः क्षेत्रचण्डकः ।। ४९।।

गोपुरद्वारि सौम्याय चोग्राय च बलिं हरेत्।
बाह्यतो हेतुकाद्यष्टौ तेषां पारिषदास्ततः ।। ५०।।

अपरावमरेन्द्रमूर्तीशानोग्रा ऊर्ध्वबाहुऋषभश्च।
पीठं परितोऽधस्तात् स्युरष्टमः सोमपश्चापि ।। ५१।।

असम्भवोऽथ आजन्मा एकदंष्ट्रस्ततः परः।
ऐरावतोऽप्योघबलः औषधेयोऽञ्जनप्रभः ।। ५२।।

असम्भवश्च क्रमतः पीठपद्मलेष्वपि।
पीठोपरि क्षेत्रपालसेनः शेषः समः स्मृतः ।। ५३।।

पुनश्चतुर्दिक्षु जयः राजा कपाली महामना इति द्वारपा एकैक एव। ततो लोकपालास्ततोऽग्रे सारमेयः। पुनर्मन्त्राद्याः क्षेत्रचण्डो निर्माल्य धारी गोपुरद्वारि सौम्योग्रौ। बाह्यतो हेतुकाद्या अष्टौ पुनस्तत्पार्षदाः, ततः पीठं परितः पीठस्य परितोऽष्टदिक्षु अवरः[१] अवमः इन्द्रमूर्तिः ईशानः उग्रः ऊर्ध्वबाहुः ऋषभः

१. 'अपर' इति मूले पाठः।

अष्टमः सोमपश्च स्युः। पुनर्लोकपाला दश। पुनरग्रे पीठपद्मदलेष्वसम्भवाद्या अष्टौ। पीठोपरि क्षेत्रपालसेनश्च। शेषः देवग्रहादयः सम एव इति।

अथैतेषूत्सवबलिरेककाले क्रियेत वा।
द्विकाले वैकदिवसे तत्र भेदोऽधुनोच्यते ।। ५४।।

उपस्थाय स्तोत्रैः प्रविकिरतु मन्त्रैर्निजनिजै-
र्यथान्यायं द्वाःस्थप्रभृति दिगधीशान्तिमबलिम्।
दशस्वाशास्वाशाधिपपरिषदंतेऽत्र मनुनो-
न्नमो भूतेत्याद्येन च सकलदेवोत्सवबलौ ।। ५५।।

दिक्पालानामुपस्थानं स्तोत्रैः सर्वेष्वपीष्यते।
द्वास्थयोर्वाहनस्यापि कार्यं तद् ब्रह्मकृष्णयोः ।। ५६।।

नमस्ते द्वारि युक्ताय चण्डायामिततेजसे।
नरसिंहतनुजाय चक्रेणाङ्कितमौल्ये ।। ५७।।

नमस्ते द्वारि युक्ताय प्रचण्डायामितौजसे।
नरसिंहतनूजाय शङ्खेनाङ्कितमौलये ।। ५८।।

वाहनाय विरिञ्चस्य हंसायामिततेजसे।
वेदात्मने नमस्तुभ्यं सर्वद्विजकुलाधिप! ।। ५९।।

ओं हंसाय नमः तत्पार्षदेभ्यो नमः (मूलम्)।
वाहनाय महाविष्णोस्ताक्ष्यायामिततेजसे।
गरुडाय नमस्तेऽस्तु दुष्टसर्पेन्द्रमृत्यवे ।। ६०।।

नमस्ते सर्वभूतेश सर्वसम्पत्प्रदायिने।
सर्वविघ्नविनाशाय विघ्नेशाय शिवात्मने ।। ६१।।

नमस्तेऽस्तु महायोगिन् व्याख्यामुद्रालसत्कर! ।

दक्षिणामूर्तिरूपाय रुद्राय परमात्मने ।। ६२।।

शय्या यो जगतां धातुर्विष्णोर्विधमायिनः।
अनन्ताय नमस्तुभ्यमहीन्द्रनमिताङ्घ्रये ।। ६३।।

दैत्यदर्पविनाशाय सहस्राक्षाय धीमते।
कुलिशव्यग्रहस्ताय नमस्तेऽस्तु शतक्रतो! ।। ६४।।

मुखं यः सर्वदेवानां येन हव्यं च नीयते।
येन प्रवर्तते सर्वं नमस्तस्मै हविर्भुजे ।। ६५।।

येन संह्रियते सर्वं येन धर्मश्च रक्ष्यते।
यस्माद् विभेति लोकोऽयं प्रेतनाथ! नमोऽस्तु ते ।। ६६।।

राक्षसा यातुधानाश्च पिशाचाश्चाश्रयन्ति यम्।
तस्मै निर्ऋतिरूपाय रक्षसां पतये नमः ।। ६७।।

येन प्रवर्तते सर्वं यस्मिन् सर्वं प्रलीयते।
अमोघपाशहस्ताय तस्मै वार्पतये नमः ।। ६८।।

पूर्यन्ते च ह्रियन्ते च येन प्राणादयः क्रमात्।
भूतानां पतये नित्यं नमस्तस्मै मरुत्पते! ।। ६९।।

यं प्राश्यामरतां यान्ति देवा यज्ञशरीरिणः।
सोमाय गदिने तस्मै ज्योतिषां पतये नमः ।। ७०।।

यत्प्रसादाज्जगत्सर्वं घनेन परिपूर्यते।
यक्षगुह्यकनाथाय धननाथ! नमोऽस्तु ते ।। ७१।।

येन कालाग्निना लोको युगान्तेष्ववदह्यते।
तस्मै ते ब्रह्मणः पुत्र विरूपाक्ष! नमोऽस्तु ते ।। ७२।।

येन सृष्टं जगत्सर्वं सर्गादौ विष्णुशासनात्।
पितामह! नमस्तुभ्यं सर्वलोकेश! पद्मज! ।। ७३ ।।

पन्नगाधिपतिर्देव अनन्तो नाम नामतः।
पातालवासिने नित्यं नागराजाय वै नमः ।। ७४ ।।

पूर्वस्यामिति पूर्वकेण च नमो भूतादिमन्त्रान्ततो
दिग्दिक्ष्वर्थपवागुमादिषु तु ये भूतादिना चाणुना।
ओजाशासु बलिं करोत्वविधिकृष्णां सर्वतो वा तथा
श्रीदादौ पुर इन्दुपूजनविधेरर्च्यश्च वित्ताधिपः ।। ७५ ।।

भूतबल्यनन्तरमुत्सवबलिं प्रस्तौति – अथैतेष्विति। अथैतेषु देवेष्वेककाले द्विकाले एकदिवसेऽप्येककाले एव वा उत्सवबलिः क्रियेत। अधूना अत्र भेद उच्यते – तत्रोपस्थाय स्तोत्रैरित्यादि। तन्त्रसमुच्चयोक्तश्लोकैरुत्सवबलिं सूत्रयति। तेषां श्लोकानां व्याख्यानमस्माभिरपि तद्व्याख्याने दर्शितम्। अथात्र ग्रन्थकृत्तच्छ्लोकार्थान् विवृणोति – दिक्पालानामित्यादि। तत्र दिक्पालानां स्तोत्रैरुत्थापनं सर्वेषु देवष्वपीष्यते। ब्रह्मकृष्णामुपस्थानमन्त्रा बलिमन्त्राश्च लिख्यन्ते। तैरन्येषामप्यतिदेशः कार्यः। तत्र तेषु तन्त्रसमुच्चयश्लोकेष्वेव पदान्तरप्रक्षेपं कृत्वा क्रियाक्रमस्य भेदोऽप्युच्यते। अर्थपवागुमादिष्विति। वैश्रवणादिशिवप्रकृतिषु शिवोक्तप्रकारेण ब्रह्मादिषु विष्णुप्रकृतिषु विष्णूक्तप्रकारेण बलिं दद्यादित्यर्थः। अविधिकृष्णां सर्वतो वा तथेति। ब्रह्माणं कृष्णं च वर्जयित्वा तथा शिवोक्तक्रमेण सर्वतो दद्याद्वा। तत्र श्रीदादौ इन्दुयजनिविधेः पुरः पुरत एव वित्ताधिपोऽर्च्यः।

पूर्वस्यां दिशि धनदस्य भगमतो ये गणा वज्रपाणयः
श्वेताः श्वेताक्षाः श्वेतलोहिताः
दिव्यन्तरिक्षभौमाः पातालनिवासिनश्च
तेभ्यो वै नमो नमः स्वाहा ।।

यथान्यायं मातृप्रभृतिगुहनिष्ठावृतिमथो
यजेद् गायत्र्याद्यैर्मनुभिरपि सर्वेषु विधिवत्।
इमां प्रागाद्याशापरिगतकुमारादिसहितां
कशौर्योरेवं वा दुहितरि समुद्रस्य मनुवित् ।। ७६ ।।

कशौर्योर्ब्रह्मकृष्णयोरिमां गुहाद्यावृतिमपि यजेत्। समुद्रस्य दुहितरि लक्ष्म्यामप्येवं वेत्यर्थः।

प्राचि स्कन्दं प्रभेशं शिखिनि पितृपतौ धर्ममातृस्तथार्यं
भृङ्गे भानुं पितृस्थं द्रुहिणमुदुकराजीरणे सूकरार्ये।
स्कन्दं मुख्येऽन्यमातृरपि तुहिनरुचौ चाम्बिकां त्र्यम्बकं स्वे
कोणे चार्हेत् परीत्यार्चयतु पुनरुदित्यां च निर्माल्यभाजम्
।। ७७ ।।

ओं नमः षण्मुखायेति स्कन्दमैन्द्र्यां स्थितं यजेत्।
शास्तारमग्नौ भां बीजं भूताधिपतये नमः ।। ७८ ।।

वीरभद्र! नमस्तेऽस्तु नमो विघ्नेश्वराय च।
ब्राह्म्यादिभ्यश्च मातृभ्यः सर्वाभ्यो वै नमो नमः ।। ७९ ।।

मातृभ्यो लोकमातृभ्यः सर्वमातृभ्य इत्यपि।
सर्वमातृगणेभ्यश्च क्रमाद्दिक्ष्वूर्ध्वतोऽमुना ।। ८० ।।

"नानारूपा मातरः प्रतिदिशं व्यवस्थिताः
दिव्यन्तरिक्षभौमाः पातालनिवासिन्यश्चे-
हायान्तु धात्राज्ञया मामनुगृह्णन्तु प्रतिगृह्णन्तु
पूजां सौम्यरूपधारिण्यस्ताभ्यो देवीभ्यो नमो नमः स्वाहा"।

साधारणमनौ धातुः पदे स्वस्वाक्षरं पठेत्।

सर्वत्राकाशमातृभ्यस्तद्गणेभ्योऽपि चाहरेत् ।। ८१ ।।

निजमन्त्रशास्तृशम्बरकुमारहस्त्यश्वनीलकालाश्च ।
आर्याचने कपर्द्युग्रौ रुद्रसुतश्च भूतनाथश्च ।। ८२ ।।

चाम्बाद्याः पश्चिमे शास्तुः स्वनाम्नाऽर्च्यो दिवाकरः ।
खषोत्कायेति मन्त्रो वा हुतान्तस्तद्विधौ स्मृतः ।। ८३ ।।

चाम्बादीनां गणाः सर्वे कोटिकोटिगणाधिपाः ।
भवन्तु सहिताः सर्वे तेभ्यस्ताभ्यो नमो नमः ।। ७४ ।।

ओं तदादिद्विषट्केण ब्रह्मा हूमिति सूकरः ।
दुर्गा स्वमूलतः स्कन्दो मूलनामजिनाक्षरैः ।। ८५ ।।

श्रीधाराय नमस्तेऽस्तु नमस्तेऽश्वमुखाय च ।
वागीश्वर्यादिमातृभ्यः सर्वाभ्यो वै नमो नमः ।। ८६ ।।

श्रीधराश्वमुखौ पार्श्वद्वये वागीश्वरी क्रिया ।
कीर्तिर्लक्ष्मीस्तथा सृष्टिर्विद्या शान्तिश्च मातरः ।। ८७ ।।

तद्बीजं तुर्यषष्ठौ च द्वादशश्च त्रयोदशः ।
आद्याश्चैकादशश्चैव द्वितीयश्चेन्द्रगाः स्वराः ।। ८८ ।।

गायत्रीरहितं सर्वं योज्यमत्रापि पूर्ववत् ।
शिवं यजेत् षडर्णेन नाम्ना निर्माल्यधारिणम् ।। ८९ ।।

इष्ट्वाऽथ गोपुरद्वास्थौ वहिर्निष्क्रम्य देशिकः ।
ये समस्तं जगदिति सकृदेवोपतिष्ठताम् ।। ९० ।।

अथ देशिक एवमन्तर्बलिं कृत्वा गोपुरद्वाःस्थबलिं च कृत्वा वहिर्निर्गत्य बहिस्थितान् परिवारान् ये समस्तमित्यादिना सकृदेवोपतिष्टताम् ।

ये समस्तं जगद् व्याप्य तिष्टन्ति बलिकाङ्क्षिणः।
ते ब्रह्मपार्षदाः सर्वे गृह्णन्तु बलिमुत्तमम् ॥ ९१॥

आराध्य ध्वजदेवतादि वहिरावारद्वयं पूर्ववद्
दद्याद्दिग्गणमन्त्रतश्च दशदिक्ष्वत्राजशौर्योर्बलिम्।
येभूतादिपुरःप्रभृत्युपरिनिष्ठैः सर्वदिक्षु क्रमात्
पीठस्याधिपतिं निजावृतिवृतं मध्ये समभ्यर्चयेत् ॥ ९२॥

अथाजशौर्योर्ध्वजदेवतादिबहिरावारद्वयमाराध्य पूर्वस्यां दिशीत्यादिभिर्दिग्गणमन्त्रैर्दश दिक्षु पूर्ववदेवात्र बलिं दद्यात्। पुनः पीठस्य सर्वदिक्षु नवसु दिक्षु ये भूतानि पुरः प्रभृत्युपरिनिष्ठैर्दशभिर्मन्त्रैः समभ्यर्चयेत्। पुनर्निजा-वृतिवृतं भूतबलौ प्रोक्तनिजाबृतिभिः सहितमधिपतिं मध्ये च समभ्यर्चयेत्।

स्वनाममन्त्रगायत्रीतत्तन्मूर्त्यादिमन्त्रकैः।
सासंख्यदेवतामूलैर्बलिपीठे बलिं हरेत् ॥ ९३॥

सर्वत्र बलिपीठे स्वस्वनाममन्त्रैर्गायत्रीभिस्तत्तन्मूर्त्यादिमन्त्रकैरष्टमूर्तिपार्षदेभ्य इति वा दशमूर्तिपार्षदेभ्यः सद्भ्योऽसद्भ्य इत्यादिभिर्वा। पुनरसङ्ख्याता गणा इत्यादिना देवताभ्यः पितृभ्य इत्यादिना मूलेन च बलिं हरेत्।

यत्रान्तर्वैश्रवणवत् तत्र तद्वद् बहिर्बलिः।
ध्वजबाह्यावृतावेके गणमन्त्रान् क्रमाद् विदुः ॥ ९४॥

यत्रान्तर्वैश्रवणवत्। बहिस्तत्र बहिरपि तद्वदेव। तत्राप्येके ध्वजबाह्यावृतौ ध्वजाद्यावरणान्ते पूर्वस्यां दिशीत्यादिगणमन्त्रान् क्रमाद् विदुः।

सर्वत्रैकपरिक्रमात् त्रिविधमन्त्रैर्येसमस्तं नमो
गृह्णन्त्वादिभिराहरेत् प्रथमतो वैतैर्ध्वजावारतः।
श्रीदोमादिषु तुल्यमेव तु पुनर्देवग्रहाद्याखिलं
सूर्यादौ त्वपरोऽस्ति भेद इह तं सङ्कीर्तयामि क्रमात् ॥ ९५॥

सर्वत्र देवेषु महाबलिपीठानन्तरं ये समस्तमित्यादिना ओं नमो भूतेभ्य इत्यदिना गृह्णन्तु देवता इत्यादिना च त्रिविधमन्त्रैर्बलिमाहरेत्। श्रीदोमादिषु शिवप्रकृतिषु एतैस्त्रिविधमन्त्रैर्ध्वजावारतः प्रथमतो वा बलिं हरेत्। पुनर्देवग्रहाद्यखिलं सर्वबलिपर्यन्तं तुल्यमेव। भूतबलिना इह सूर्यादौ त्वपरो भेदोऽस्ति। तं क्रमात् सङ्कीर्तयामि।

नमो भूतेभ्य इत्येव सूर्ये सोमाद्यनन्तरम्।
बहिस्तु दिक्पावरणानन्तरं त्र्यावृतिर्बलिः ।। ९६।।

“ओं नमो भूतपूर्वस्यां ये भूता इति चाणुभिः।”
महापीठबलेरन्ते दिक्ष्वष्टासु यथाक्रमम्।
ये भूता इत्यादिमन्त्रैर्दद्याद् वैश्रवणे बलिम् ।। ९७।।

सूर्ये सोमाद्यनन्तरम् अन्तर्मण्डलस्थानगतसोमादिग्रहणामनन्तरं नमो भूतेभ्य इत्येव मन्त्रेण बलिः स्यात्। तत्र बहिस्तु दिक्पावरणानन्तरम् ओं नमो भूतेभ्यः पूर्वस्यां दिशि ये पूर्वस्यां दिशि ये भूता इति त्रिभिरणुभिस्त्र्यावृतिर्बलिः स्यात्। वैश्रवणे महापीठे बलिं दत्त्वा तदनन्तरं ये भूता घननाथस्येत्याद्यैरत्रैव वक्ष्यमाणैर्मन्त्रैर्दिक्ष्वष्टासु यथाक्रमं बलिं दद्यात्।

ये भूता घननाथस्य पूर्वस्यां दिशि संस्थिताः ।।
तेषां सर्वेषां बलिं हरामि नमः।
ये भूता घननाथस्य आग्नेय्यां दिशि संस्थिताः ।। ९८।।
तेषां सर्वेषां बलिं हरामि नमः।
दिक्पालानन्तरं काल्यां नमो भूतेभ्य एव च।
बहिर्भैरवयोगिन्यः प्राग् ध्वजावरणात् स्मृताः ।। ९९।।

काल्यां दिक्पालानन्तरमों नमो भूतेभ्य इत्येव। तत्र बहिर्ध्वजावरणात् प्राग् भैरवो योगिन्यश्च। असिताङ्गभैरवाय नमः तद्योगिनीभ्यो नमः इत्यादि।

ध्वजावरणतत्पारिषादावृत्त्योरनन्तरम्।
पूर्वस्यां दिशि काळ्या इत्यादिभिस्त्वपरावृतिः ।। १०० ।।

पुनर्ध्वजावरणतत्पार्षदावृत्योरनन्तरं पूर्वस्यां दिशि काळ्याः शक्तेरित्यादिभिर-परावृतिः स्यात्।

महापीठबलेरन्ते ये भूताः पुर आदिभिः।
पञ्चभिः पञ्चदिक्ष्वस्य बलिं दद्याद्यथाक्रमम् ।। १०१ ।।

महापीठबलेरन्ते ये भूताः पुरस्सद इत्यादिभिः पञ्चभिर्मन्त्रैरस्य बलिपीठस्य पञ्चदिक्षु यथाक्रमं बलिं दद्यात्।

भिन्नस्तु मध्यमो मन्त्र एकावृतिबलाविह।

"ओं नमो भूतेभ्यो भूतिकृद्भ्योऽरिष्टेभ्योऽरिष्टकृद्भ्यश्चरकृद्भ्यः अचरकृद्भ्यो व्याप्तेभ्योऽव्याप्तेभ्यस्त्रीपुंनपुंसकेभ्यः सर्वरूपधरेभ्यो विरूपेभ्यः सद्भ्योऽसद्भ्यः सर्वरूपेभ्यस्तेभ्यस्ताभ्यः शक्तिपार्षदी-भ्योनमो नमः स्वाहा"

बलिं विधायेति परीत्य सन्नतः स्वाचम्य गर्भालयमभ्युपेत्य।
आयोज्य देवं बलिबिम्बसंस्थितं स्वमूलबिम्बे तमथ क्षमापयेत्
।। १०२ ।।

तीर्थस्नानदिनाधरेद्युरभिसायं सोऽयमाचार्यको
ग्रामे चैत्यचतुष्पथादिषु बलिं कुर्वन् परीत्याखिले।
ग्रामान्ते मृगयाप्रचारविहृतिं कृत्वा सुयोधैः समं
प्रत्यापत्य ततः स्वकौतुकगतं देवे समायोजयेत् ।। १०३ ।।

इह काळ्यामेकावृतिबलौ त्रिषु मन्त्रेषु मध्ये मध्यस्थो मन्त्रो भिन्नः। अत्रैव वक्ष्यमाणेन भेदेन युक्तः। ततो ग्रामबल्यादिकं तन्त्रसमुच्चयश्लोकेनाह

– तीर्थस्नानदिनाधरेद्युरिति। ग्रामबलौ ये समस्तं ओं नमो भूतेभ्य इति द्वौ मन्त्रौ स्याताम्। स्वस्वागमेष्वन्योऽपि दृश्यत चेत् सोऽपि ग्राह्य इत्यर्थः।

ये समस्तं जगद् व्याप्य नमो भूतेभ्य इत्यपि।
मन्त्रो ग्रामबलौ ज्ञेयो यश्च स्यात् स्वागमोदितः ।। १०४।।

स्नात्वाङ्कुराद्युज्ज्वलमण्डपेष्ट-
शय्योऽन्तरेत्यार्चितपीठसंस्थम्।
देवं प्रपूज्यार्थ्य च तीर्थयात्रा-
णुना घृतारोपणमादधीत ।। १०५।।

स्वापनं कर्म संक्षिप्याह – स्नात्वेति। मन्त्री स्नात्वा अङ्कुराद्युज्ज्वलमण्ड-पेष्टशय्यः अङ्कुरादिसर्वमङ्गलैरुज्ज्वले मण्डपे शय्यामिष्टान्तरेत्य अर्चित-पीठसंस्थ देवं प्रपूज्य तीर्थयात्रा त्वयेति मन्त्रेण प्रार्थ्य कृतारोपणमादधीत।

संक्षाल्य तत् कौतुकमत्र मन्त्री
पुण्याहकृत् कौतुकमाकलय्य।
संशोध्य तस्मिन्नभिवाह्य बिम्बात्
साकल्यकृत् बिम्बगतं सुरक्षेत् ।। १०६।।

ततस्तत्कौतुकं संक्षाल्यात्र कौतुके पुण्याहकृद् भूत्वा यथोक्तप्रकारेण कौतुकं बद्ध्वा वारणादिभिः संशोध्य तत्र पीठं चेष्ट्वा बिम्बात्तस्मिन्नभिवाह्य साकल्यकृद् भूत्वा बिम्बगतं देवं सुरक्षेत्।

तन्मण्डपे पीठगमर्चयित्वा
संवेश्य तस्मिन् शयनीय एवम्।
व्याप्येषुतत्त्वस्वमनुघ्नुवैस्तै-
स्तुर्यां दशां प्राप्य सुवृत्य रक्षेत् ।। १०७।।

पुनस्तत्कौतुकं मण्डपमानीय तत्र पीठगतं तमर्चयित्वा तस्मिन् शयनीय एव संवेश्य शाययित्वा इषुतत्त्वमूलप्रणवैस्तं देवं तुर्यां दशां प्रापय्य सुवृत्य वस्त्रैराच्छाद्य रक्षेत्।

प्रातर्बहिः प्रार्चितपीठ एत्य
तन्मण्डपे सम्प्रतिबोध्य देवम्।
उत्थाप्य सन्दर्शितमङ्गलो ह्यो-
ऽर्चनं समाप्य न्यसतूक्तपीठे ।। १०८।।

पुनः प्रातःकाले बहिरन्यन्त्र प्रदेशे कस्मिंश्चित्पीठे प्रार्चितपीठो भूत्वा तन्मण्डप एत्य गत्वा देवं यथोक्तरीत्या संप्रतिबोध्य उत्थाप्य सन्दर्शितमङ्गलो भूत्वा ह्योऽर्चनं पूर्वदिवसगतमर्चनाशेषं समाप्य पूर्वं प्रार्चिते पीठे न्यसतु।

आवाहनादि पुनराचमनावसानं
कृत्वा सदन्तरसनापवनं विधाय।
गण्डूषसंस्नपितमुक्षितमापआद्यैः
संस्नाप्य यच्छतु ततोऽम्बरपूर्वकाणि ।। १०९।।

तत आवाहनादि पुनराचमनावसानं कर्म कृत्वा सदन्तरसनापवनदन्तधावन-जिह्वाशोधनं च विधाय गण्डूषं दत्त्वा ततः स्नापितमापोहिष्ठादिभिरुक्षितं पुनः संस्नाप्य ततोऽम्बूरपूर्वकानि वस्त्रादीनि यच्छतु ददातु।

दूर्वा प्रसूनमथ चन्दनमञ्जनानु-
लेपावलङ्करणदर्पणमप्यथेष्ट्वा।
विघ्नं गवे यवसदोऽथ कृतेतिहास-
संश्रावणो द्विजवितीर्णसुवर्णधेनुः ।। ११०।।

देवं सम्पूज्य नीराज्य शय्याद्युद्वास्य तं गुरुः।
नीत्वाऽन्तर्मूलबिम्बे तु प्रत्यर्प्यावाह्य पूजयेत् ।। १११।।

अथ दूर्वाप्रसूनं चन्दनमञ्जनानुलेपम् अलङ्करणं दर्पणं च यच्छतु। अथ विघ्नमिष्ट्वा गवे यवसं च दत्त्वा इतिहाससंश्रवणं च कृत्वा द्विजवितीर्णसुवर्णधेनुः द्विजेभ्यः सुवर्णं धेनूश्च दत्त्वा देवं संपूज्य नीराज्य शय्यादिकमुद्वास्य तं देवमन्तर्नीत्वा मूलबिम्बे प्रत्यर्प्य संयोज्यावाह्य सकलीकृत्य पूजयेत्।

यात्राहोममथादधीत विनिधायाग्निं यथोक्तक्रमात्
कृत्वास्मिन् परिवारहोमचरमं सर्पिर्हुनेदेकशः
षण्मन्त्रैश्च कनिक्रदत्प्रभृतिभिः स्वस्त्यादिपञ्चाणुभि-
श्चाथ स्वेन जुहोतु मूलमनुना द्रव्याणि चत्वार्यपि ।। ११२।।

गत्वा गर्भगृहं समिष्टनिजपीठे देवमास्थापितं
संस्नाप्याचमनीयकावधि समर्प्य प्रोक्ष्य चाप्यादिभिः।
चूर्णैस्तण्डूलमुद्गमाषयवहेमादिक्षपागन्धजै
रूद्वर्त्य द्रुपदादिवेति मनुविद् ब्रह्मादिषूद्वर्तयेत् ।। ११३।।

संस्नाप्य सम्पूज्य तथैव वा तं
कृत्वा तदग्रे शुचि कर्मबिम्बे।
कर्मेति सम्प्रार्थ्य ततोऽभिवाह्य
सम्पातसंस्पर्शपुरःसरं तु ।। ११४।।

अथ किञ्चिद्भेदयुक्तैस्तन्त्रसमुच्चयोक्तश्लोकैस्तीर्थस्नानविधिमाह – यात्राहोममित्यादि। ब्रह्मादिषु द्रुपदादिवेत्यादिनोद्वर्तयेत्। संपातसंस्पर्शपूर्वकमभिवाह्येत्यर्थः।

साकल्यमापाद्य सुरक्ष्य मूल-
बिम्बं ततो मङ्गलवादपूर्वम्।
गृहीततत्कौतुकमूर्तिपाढ्यो
निर्यात्वसौ द्वारपिधानपूर्वम् ।। ११५।।

साकल्यमापाद्य मूलबिम्बं सुरक्ष्य ततो मङ्गलवादपूर्वं गृहीततत्कौतुकमूर्तिपाढ्यः गृहीतकौतुकगतेन देवेन युक्तो भूत्वा द्वारपिधानपूर्वं निर्यातु।

अन्तर्विकीर्य बलिमेकपरिक्रमेण
बाह्ये च तद्ध्वजचितीः प्रविलाप्य देवे।
क्षेत्रेशगुप्तसदनो ध्वजगुप्तवेश्मा
वाऽथ प्रयातु निजयानसुरोहितेशः ।। ११६।।

पुनः क्षेत्रेशगुप्तसदनो ध्वजगुप्तसदनो वा भूत्वा निजयानसुरोहितेशः निजे याने देवं सुखेनारोहयित्वा प्रयातु।

द्वाःस्थादियज्वा यजमानयुक्तो
दिङ्मन्त्रतः सालबहिः परीत्य।
अर्वाग्व्रजेद्योजनतः समेतो
विप्रैर्हविर्वारिघटादियुक्तैः ।। ११७।।

आसाद्य नद्यादिविशिष्टतीर्थं
तत् सम्मुखं न्यस्य समिष्टपीठे।
साङ्गीक्रियाद्यं प्रविधाय तस्मै
दद्याद् द्वितीयाचमनावसानम् ।। ११८।।

विशोधिते तीर्थजले जलेशा-
दीज्यातदर्हाहुतिजाज्यसिद्धे।
त्रिर्मज्जयेत्तज्जलसम्मुखीनं
देवं सुधीः स्वैरथ पञ्चमन्त्रैः ।। ११९।।

पीठे निवेश्याचमनीयनिष्ठं
दत्त्वाऽथ सम्प्रोक्ष्य यथोक्तनीत्या।
चूर्णैः समुद्वर्त्य जलेऽवगाहं

कुर्यादृतं चेत्यघमर्षणेन ।। १२०

पीठे निवेश्य वसनाद्यमथोपहृत्य
देवं सुपूज्य विनिवेद्य निवेद्यमग्नौ।
हुत्वाभितो बलिमपि प्रविकीर्य पूजा-
शेषं समाप्य मनुविद्विनिवेदयेच्च ।। १२१।।

तीर्थेऽस्मिन् पावने पुण्ये स्नातोऽसि चतुरानन!।
अतस्त्वमनुगृह्णीष्व स्वस्थानोपाश्रयेण नः ।। १२२।।

उद्वास्य तीर्थं निजवाहने त-
मारोप्य मूलालयमागमय्य।
तस्मिन्नहन्येव नियोज्य मूल-
बिम्बेऽभिषिच्य प्रयजेच्च देवम् ।। १२३।।

तस्मिन् परस्मिन्नपि वाह्नि देवं
समुक्तनीत्या कलशैः प्रभूतैः।
संस्नाप्य यात्रोत्थितदोषशान्त्यै
समर्चयेद् भूतबलिं किरेच्च ।। १२४।।

इति शेषसमुच्चये पञ्चमः पटलः।